

УДК 343.982.4

О. В. ПЧЕЛІНА,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів слідства та дізнання
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВИЛА ОГЛЯДУ ПАСПОРТІВ ТА ОСНОВНІ ПРИЙОМИ ВИЯВЛЕННЯ ЇХ ПІДРОБКИ

Наведено перелік вимог до огляду паспортів з метою виявлення їх підробки. Зазначено
ознаки підробки паспортів та основні прийоми їх виявлення.

Наявність документа, що посвідчує особу (зокрема паспорта) завжди є обов'язковою умовою укладання цивільно-правових угод, здійснення банківських операцій, оформлення доручень іншим особам для представництва перед третьою особою, оформлення необхідного пакету документів для виїзду за кордон тощо. При цьому необхідною умовою використання паспортів є їх справжність. Однак досить часто дана умова порушується. Саме цим і обумовлюється **актуальність** даної статті.

Поняття слідчого огляду документів, правила його проведення, правила огляду паспортів, способи підробки документів, у тому числі паспортів, та їх ознаки були предметом уваги у працях Т. А. Бєєвої, І. Б. Біб, О. Г. Волошина, О. В. Воробей, В. Я. Колдіна, В. П. Колмакова, І. М. Мельникова, Л. Л. Патик, Д. П. Поташник, Н. П. Яблокова та інших авторів. Але незважаючи на низку сформульованих принципово важливих положень у працях названих вчених, залишається ряд невирішених або дискусійних питань. Зокрема відсутня однозначна позиція щодо основних правил перевірки паспортів. Формулювання правил огляду документів та основних прийомів виявлення їх підробки на основі аналізу наукових праць вчених і є **метою** даної статті.

Паспорт громадянина України є документом, що посвідчує особу власника та підтверджує громадянство України. Документом, що посвідчує особу громадянина України за кордоном і при перетинанні державного кордону України, є паспорт громадянина України для виїзду за кордон.

Основні положення про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон викладені у відповідних положеннях, затверджених Постановою Верховної Ради України № 2503-ХІІ від

26 червня 1992 р. [1].

Перевірка справжності паспортів здійснюється працівниками міліції у зв'язку із забезпеченням паспортної системи, під час охорони громадського порядку, при розслідуванні злочинів, при затриманні й арешті за скоєння злочину, при розшуці злочинців та осіб, які перебувають від органів влади, під час проведення окремих слідчих і оперативних дій. Окрім того, перевірка часто проводиться й співробітниками органів соціального забезпечення, нотаріусами, співробітниками кадрів підприємств, установ, організацій, відділень банків та іншими особами, до обов'язків яких входить прийняття документів, перевірка та посвідчення їх справжності. Така перевірка здійснюється шляхом проведення огляду паспортів вказаними суб'єктами.

Під слідчим оглядом розуміють процесуальну дію слідчого, у якій він за участю вказаних у законі осіб виявляє, безпосередньо сприймає, досліджує, оцінює та фіксує стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів, пов'язаних із подією, що розслідується, з метою виявлення фактичних даних (доказів) та з'ясування обставин, що мають значення для встановлення істини у справі [2, с. 18]. Різновидом такого слідчого огляду є огляд документів. Основні правила та прийоми, що висуваються до огляду документів, є аналогічними й для огляду паспортів.

У більшості випадків можна встановити лише особу пред'явника – ідентифікувати її за зображенням фотокартки в паспорті, а також встановити, чи дійсно належить цей документ особі пред'явника [3]. Особи, які здійснюють перевірку документів, повинні знати правила проведення такої перевірки.

У зв'язку з цим з метою встановлення належності паспорта особі пред'явника посадові

особи та працівники міліції мають дотримуватися визначених правил при його перевірці. На основі аналізу наукових праць вчених можна виділити наступні правила огляду паспортів з метою виявлення їх підробки [3; 4, с. 27–35; 5; 6, с. 326–344; 7, с. 227–229; 8, с. 195–205].

1. Вивчити зміст паспорта та його реквізити. Необхідно звертати увагу на текстову частину щодо відповідності стилю викладу такому документу, наявності граматичних помилок, помарок, відповідності змісту печаток і штампів тощо. Також підлягає обов'язковій перевірці матеріал, з якого виготовлений паспорт, його зовнішнє покриття, нумерація сторінок, відповідність перфорування на всіх сторінках паспорта, однаковість розмірів та конфігурації отворів перфорування, ділянки біля зшиття аркушів паспорта нитками на наявність пошкоджень тощо.

2. Зіставити дані документа між собою. Необхідно перевірити, чи відповідає зміст печатки органу, що видав паспорт, зміст штампу записам, що в ньому виконані, а також відповідність змісту печатки органу, що видав паспорт, змісту рельєфної печатки на фотокартці, відповідність дати народження віку особи, яка зображена на фотокартці, та даті видачі паспорта тощо.

3. Зіставити між собою дані, що наявні в різних документах, наприклад дані у паспорті з даними у свідоцтві про народження, дані у паспортах подружжя тощо.

4. Зіставити дані у паспорті з його пред'явником. Це можна здійснити за допомогою порівняння за фотокарткою віку особи за вказаною датою народження, національності за зовнішнім виглядом особи, а також порівняти її підпис.

5. Опитати пред'явника паспорта щодо всіх наявних в ньому даних (прізвище, ім'я, по батькові, ким і коли виданий, інформацію про відмітки, серію і номер тощо).

6. Оглянути матеріал паспорта з метою виявлення ознак підробки. Такі ознаки можна виявити, якщо вони явно виражені (наприклад, грубе підчищення, дописування, травлення, неохайне переклеєння фотокартки, наявність помарок, що помітні неозброєним оком і не потребують застосування науково-технічного обладнання). У разі виникнення сумніву щодо справжності паспорта посадові особи, які проводять огляд, мають звернутися за допомогою до працівників міліції. Якщо ж останні не зможуть провести кваліфікований огляд, то необхідно залучити спеціаліста.

При огляді паспорта передусім слід звертати

увагу на вклеєну фотокартку особи-пред'явника, оскільки можна виявити наступні ознаки, які свідчать про її заміну: нестандартна товщина листа паперу паспорта; наявність під фотознімком другого шару фотопаперу; наявність на глянцевої поверхні фотокартки складок, тріщин; відсутність відбитка печатки (штампу) в місці, де він має бути; невідповідність частин відбитка печатки (штампу) на фотокартці й прилеглих до неї ділянках бланка за їх взаємним розташуванням, розмірами радіусів печатки, змістом тексту, розмірами та конфігурацією знаків, їх розташуванням тощо; ознаки нанесення частини відбитка на фотокартку допискою чи саморобним кліше; перекривання фотознімком частини відбитка печатки чи тексту; наявність під фотокарткою та біля неї клею, який за своїми властивостями відрізняється від клею, що застосовується при оформленні документів у відповідних установах.

Самі аркуші паспорта також підлягають детальному огляду, в ході якого можуть бути виявлені такі ознаки, як порушення послідовності нумерації сторінок, розбіжність серії та номера аркушів паспорта, невідповідність розмірів і конфігурації країв аркушів, розходження у відтінку та якості паперу різних аркушів одного паспорта, розходження в друкованому тексті заміненого аркуша з іншими. Наявність указаних ознак свідчатиме про такий спосіб підробки паспорта, як заміна частин (аркушів) документа.

Значну увагу слід приділяти дослідженню відбитків печаток та штампів, адже під час їх огляду можна виявити порівняно слабку зафарбованість (блідість) усього відбитка; нечіткі межі штрихів (розтікання барвника, здвоєність); ознаки малювання; нестандартність шрифтів; спрощену будову букв і знаків (відсутність дрібних деталей); кутастість овальних елементів та обідка; переривчатість штрихів і обідка; нерівність букв (відсутність радіальності, непаралельність елементів букв і їх викривлення); неоднакові розміри букв та інтервалів між ними; наявність дзеркального відображення букв і знаків; нерівномірний розподіл барвника у відбитку; ламані лінії рядків; рельєфність відбитка; наявність букв і символів різних гарнітур. Такі ознаки вказують на можливість підробку відбитків печаток та штампів шляхом їх копіювання із використанням саморобних (плоских чи рельєфних) кліше, копіювання справжнього відбитка печатки та/або штампа (безпосередньо чи з використанням проміжного кліше) та копіювання, імітація відбитків печаток (штампів) із використанням

копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки.

Якщо під час огляду паспорта помічені пошкодження поверхневого шару паперу (його шорсткість, стоншення), пошкодження захисної фонові сітки, залишки початкових штрихів, розпливання барвника у штрихах нового запису, сліди розгладжування у вигляді трас від нерівностей загладжувальної поверхні, то можна припустити, що використано підчищення як частковий спосіб підробки паспорта. Для підчищення можуть використовуватися канцелярська гумка або зішкрябувальні предмети (лезо бритви, ножа, скальпеля тощо).

У випадку виявлення покороблення поверхні паперу, його шорсткості, ламкості, зміни забарвлення паперу, різниці у кольорі та відтінках фонові сітки, реквізитів, часткового розмивання матеріалів письма та реквізитів документів, послаблення або відсутності люмінесценції водяних знаків, проникнення крізь товщу паперу зображення реквізитів на зворотний бік документа можна зробити висновок про використання таких способів підробки паспорта, як травлення чи змивання. Для травлення та змивання можуть використовуватися такі хімічні речовини, як метиловий, етиловий спирт, ацетон, хлороформ, вода, кислоти, гідроксиди та окисники.

Такі ознаки, як відсутність логічного зв'язку між реквізитами документа, відмінність ознак почерку в сумнівних та інших записах, збільшені або зменшені інтервали між рядками, словами, буквами, відмінність мікроструктури штрихів нових записів, викривлення ліній рядків, наявність скорочень у тексті,

нерівне співвідношення розмірів елементів цифрових записів та їх відносне розташування, нелогічна послідовність виконання букв, цифр, розходження в кольорі та відтінках штрихів первісних і нових записів свідчать про дописування в паспорті.

До основних прийомів виявлення підробки паспортів належать огляд паспорта при косо падаючому освітленні, на просвіт, в ультрафіолетових чи інфрачервоних променях, використання лупи чи мікроскопа, обкурювання паспорта парами йоду чи обпилення порошками тощо.

Під час огляду паспортів з метою встановлення їх справжності необхідно дотримуватися наступних вимог:

- 1) з паспортом необхідно поводитися акуратно (не торкатися його брудними руками, не ставити його на брудні поверхні, не використовувати для його огляду методи та засоби, що можуть його пошкодити);
- 2) не залишати паспорт без нагляду;
- 3) не робити поміток, записів у самому паспорті;
- 4) не загинати аркуші паспорта;
- 5) вивчення паспорта починає зі з'ясування його змісту, тексту, наявності захисних елементів;
- 6) відшукувати ознаки часткової чи повної підробки паспорта.

Отже, встановлення основних ознак підробки паспортів є невід'ємною частиною криміналістичної техніки та спрямоване на розслідування та попередження злочинів, які вчиняються з використанням піддроблених особистих документів (паспортів).

Список використаної літератури

1. Про затвердження положень про паспорт громадянина України, про свідоцтво про народження та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон : постанова Верховної Ради України від 26 черв. 1992 р. № 2503-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 37. – Ст. 545.
2. Колмаков В. П. Следственный осмотр / В. П. Колмаков. – М. : Юрид. лит., 1969. – 196 с.
3. Патик Л. Л. Особливості огляду паспорта громадянина України під час розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями / Л. Л. Патик // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 19. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/19text/g19_33.htm.
4. Поташник Д. П. Техничко-криміналістическая экспертиза документов и ее роль в судебном доказывании : [учеб. пособие для судей, следователей, прокуроров, лиц, производящих дознание, защитников, экспертов, специалистов, студентов и аспирантов] / Д. П. Поташник. – М. : ЛексЭст, 2004. – 144 с.
5. Беева Т. А. Криміналістическое исследование поддельных иностранных паспортов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Т. А. Беева. – Волгоград, 2003. – 22 с.
6. Криміналістика : [учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков]. – М. : Юрист, 2007. – 781 с.
7. Воробей О. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів : [навч.-метод. посіб.] / Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. – К. : Центр уч. л-ри, 2008. – 304 с.

8. Біб І. Б. Криміналістичне дослідження паспортів іноземних держав щодо виявлення підроблення / І. Б. Біб // Техническая экспертиза документов: проблемы и развитие (по материалам Международной научно-практической конференции 20–21 октября 2005 г.). – К. : ИПЦ МВД Украины, 2006. – С. 195–205.

Надійшла до редколегії 04.10.2010

**ПЧЕЛИНА О. В. ПРАВИЛА ОСМОТРА ПАСПОРТОВ И ОСНОВНЫЕ ПРИЕМЫ
ВЫЯВЛЕНИЯ ИХ ПОДДЕЛКИ**

Приведен перечень требований к осмотру паспортов с целью выявления их подделки. Указаны особенности подделки паспортов и основные приемы их выявления.

**PCHELINA O. RULES OF PASSPORT EXAMINATION AND FUNDAMENTAL
METHODS TO DISCOVER ITS' FORGERY**

The list of requirements to passport examination for discovering its forgery is given. The formulation of features of passports' forgery and fundamental methods of its discovering is pointed out.